

”Børn elsker at se ord blive født”

Skriften skal ikke trænes for at læres, men bruges, så den læres. En vigtig forskel at huske på for småbørnsforældre og pædagoger, siger Kjeld Kjertmann, som forsker i børns sprog og læsning.

AF THORKILD THEJSEN

”De er fuldstændig bindegale, de pædagoger”, tænkte Kjeld Kjertmann, da han første gang så en video, hvor blebørn sad og viftede med ordkort i den svenske daginstitution Öjaby förskola¹. Nu sad han så i Växjö i Småland - sammen med de samme pædagoger og nogle af institutionens et-femårige børn.

Det var lige før spisepausen, husker Kjeld Kjertmann. Foran ham sad en samling småbørn, som dybt koncentrerede så ham skrive sit navn på et af den slags ordkort, som pædagogerne bruger til at stimulere børnenes læse- og skrivenysgerrighed.

”Kjeld, skrev jeg langsomt, mens jeg sagde det på svensk. Alle stirrede fuldstændig intenst på mig. Som om de sugede bogstaverne og navnet ind i sig. Og først da de havde taget det til sig, gik de i gang med at spise”.

Kjeld Kjertmann er ph.d., læseforsker og ekspert i små børns tidlige læsning². Egentlig var han taget til Sverige med det bestemte mål at fortælle pædagogerne i Öjaby, hvor skadeligt det, de gjorde, var for børnenes psykiske udvikling, fortæller han.

Men hans oplevelse med børnene før spisepausen blev bestemmende for hans forskningsarbejde de næste mange år!

Skriften skal bruges, så den læres – ligesom talesproget

”Børn elsker at se ord blive født. Der foregår noget, vi overhovedet ikke er klar over kan foregå. Forældre og pædagoger skal *ikke* undervise deres børn, som om de er skoleelever. Man behøver ikke at gå systematisk frem”, understreger Kjeld Kjertmann. Vi skal bare vænne os til at se, at der er ord og skrift alle vegne i samfundet; børnene skal langsomt vænnes til at bruge skriften, på samme måde som de lærer at bruge talesproget.

”Vi taler jo ikke på samme måde til halvandetårige, som vi gør til voksne. Vi taler langsommere og med udvalgte ord, som vi ved, at barnet forstår. På samme måde skal vi skrive enkle, vedkommende sedler eller ordkort sammen med barnet, med tyk tusch og stor skrift.

Ingen behov for specialundervisning i Öjaby

Danske læseforskere og læsepædagoger kan groft sagt inddeles i to ”skoler” - to forskellige måder at opfatte den tidlige læsning på. Den ene har professor Carsten Elbro³ fra Københavns Universitet som frontfigur og støtter sig på forskning, der viser, at børn bedst og mest sikkert lærer at læse, hvis de først lærer lydene til sprogets mindste bestanddele, de såkaldte fonemer. Kjeld Kjertmann

1 Öjaby förskola (svarer til vuggestue og børnehave i Danmark) i Växjö kommune i Sverige har siden 1987 integreret skriftsproget i alle aktiviteter, fra børnene er et til to år. Inspireret af Ragnhild Söderberghs forskning i Literacy from Infancy og Ingrid Pramlings temabaserede førskolepædagogik har man udviklet en pædagogik med udgangspunkt i det enkelte barns måde at tænke på. Det talte og skrevne sprog er i fokus i alle sammenhænge, og ud over at børnene kommer tidligt i gang med at læse og skrive, udvikler aktiviteterne et harmonisk socialt klima. Læs om Öjaby förskolas arbejde ved at trykke på *skriv- och läsglädja* på hjemmesiden: vaxjo.se/ojabyforskola

2 Kjertmann Kjeld (2002): *Læsetilægnelse - ikke kun en sag for skolen*. Alinea. I denne bog har Kjertmann samlet essensen af forskningsresultater og skriftsprogspædagogiske anbefalinger i teori og praksis.

3 Elbro, Carsten (2006): *Hvad er læsning - og hvad bør en læseunderviser vide?* folkeskolen.dk

og den svenske læseprofessor Ragnhild Söderbergh⁴ arbejder med et andet udgangspunkt og støtter sig på egen og andres forskning og iagttagelser.

Det er dette udgangspunkt, man for eksempel har i Öjaby förskola, hvor de hvert forår gennemfører en evaluering af læsefærdighederne hos de børn, som er fyldt seks år og skal begynde i børnehaveklassen til august. En opgørelse over en seksårsperiode har vist, at 60 procent af børnene kunne skrive, så andre kunne læse ordene, og de kunne læse og forstå ukendte, skrevne ord. I den modtagende skole i Öjaby viste en undersøgelse, at gennem seks år havde ingen elever i 1.-6. klasse, som kom fra Öjaby förskola, haft behov for specialundervisning, fortæller Kjeld Kjertmann.

”Nogle læseforskere anser ikke disse undersøgelser for ’rigtig’ forskning, men ikke desto mindre er resultaterne så opsigtsvækkende, at de burde vække interesse. Der ligger et kæmpepotentiale i at bruge skriften i en uformel social praksis sammen med små børn længe før skolestarten”.

Brug skriftsproget, hvor det giver mening for børnene

Kjeld Kjertmann understreger, at forældre og pædagoger *ikke* skal gå i gang med at lære børnene bogstaverne. De skal derimod bruge skriftsproget i praksis. Børnenes nysgerrighed skal stimuleres, og man skal vænne dem til, at skrifttegnene giver mening, også i små børns hverdag.

”Børn lærer sprog ved at bruge det sammen med voksne. Men mange voksne er tilbøjelige til at mene, at skriftsproget kun kan læres gennem struktureret og systematisk undervisning. Dette er en fordom, som desværre står i vejen for at se med friske øjne på, hvordan børn kan lære at læse og skrive”, siger Kjertmann. I stedet opfordrer han til at inddrage skriftsproget, hvor det giver mening i børnenes dagligdag.

”Når legetøjet roder igen og igen, så kan man sammen skrive nogle kort, hvor der står ’biler’, ’tog’, ’dukker’, ’bamser’ og ’Lego’, og sætte dem fast på reolen på barnets værelse. Ikke noget med at sige: Nu skal du høre, Adam: Der står biler, og så stave det. Man skal simpelthen lave skiltet sammen. Så ved han, hvilken hylde tingene skal stå på. På den måde har man brugt skriften i en meningsfyldt situation, ikke for at træne bogstaver”.

På den måde går der ikke lang tid, før børn begynder at sammenligne ordene.

Beth opdager måske, at både hendes eget navn og ordene ”biler” og ”bamser” begynder med ”b”. Det samme gælder, hvis pædagoger i børnehaven beder børn om at skrive en huskeseddel, før de sammen skal på indkøb i supermarkedet. Børnene skal hver huske én ting, som de skriver ned, og foran hylderne kigger de ligesom de voksne på deres seddel, hvor der står ”æble” eller ”mælk”.

”De voksne underviser *ikke*. De viser bare ved deres eksempel, hvordan man bruger sproget, og det gør børnene nysgerrige”, understreger Kjeld Kjertmann.

Praksissprog, oplevelsessprog og udtryksmiddel

Skriften kan bruges på tre måder: som praksissprog, som oplevelsessprog og som udtryksmiddel, siger Kjertmann.

”Hidtil har vi lagt hovedvægten på, at man skal læse op for børnene. Skriftsprog er noget med bøger, historier, børnelitteratur og oplevelse med sprog. Det er det bestemt også. Men mange overser betydningen af skriften brugt som praksissprog og udtryksmiddel.

Når man læser en bog, som barnet eller børnene er vildt optaget af, peger man ofte på bogens tegninger og snakker om dem: ’Se, der er den store trolde, se hans lange hale’.

Men man behøver ikke at nøjes med at tale om det, man kan se på billederne. Man kan også pege på ord i teksten og sige: ’Se, der står trolde’. Man skal ikke stave ordet, t-r-o-l-d, bare vise det med fingeren, og så læse videre. På den måde gør man opmærksom på, at der sker noget interessant i teksten.

Når man så har læst bogen, kan man lege ’læselegen’⁵ og spørge: ’Er der et af ordene, du gerne vil have? Og så vil Christian måske gerne have ’elefant’. Så skriver man ordet med sin tusch, mens børnene ser på, og lægger det så med bagsiden opad på bordet. Daniel vil måske have ordet ’torden’, og

4 Söderbergh, Ragnhild (2011): *Læse, skrive, tale - Barnet erobrer sproget*. Akademisk Forlag. Børnesprogsforskeren, professor Ragnhild Söderbergh, giver her et indblik i den gren af international sprogforskning, som hun selv har været førende inden for med sine studier af små børns tidlige læse- og skriveudvikling.

5 Få konkrete ideer til læselege i artiklen *Læs med børn fra de er helt små* her på folkeskolen.dk

Emil vil have 'sværd', som man taler om og skriver på samme måde. Christian vælger nu et kort, for eksempel med ordet 'sværd', og skal så finde ordet i bogen".

Vigtigt at genkende ordbilleder

"Børnene skimmer siderne, og de er stolte, når de finder det rigtige ord", fortæller Kjertmann. Og understreger endnu en praksis-pointe: Det er et vigtigt element i læseoplevelsen at vænne sig til at genkende ordbilleder. Når de kigger en bog igennem på egen hånd, vil de efterhånden begynde også at se i teksten, og de bliver så glade, når de finder ord, de kan genkende.

"Du kan høre en begejstret Fatima på fire år sige: 'Der står 'og'!' Ordet 'og' giver en begrænset indholdsoplevelse, men alene den visuelle genkendelse kan være til stor glæde for barnet. Fatima og de andre begynder at lede efter 'og' på resten af siden.

Den voksne behøver ikke at opfordre dem til det. Børnene skal nok selv finde ud af det. Denne lyst- og legebetonede indføring i skriften kalder jeg indkulturering", siger Kjertmann (se hans ti bud om indkulturering nedenfor).

Hvad står dér?

Og så inviterer han os med på en gåtur i sommerheden:

"Du går tur med fire-femårige Hannah, og I kommer til et ishus. På et skilt udenfor står der 'Åbent'. I kan altså bare gå ind og købe en is. Men du kunne også sige: 'Se, Hannah, der står, at ishuset er åbent', mens du peger på ordet fra venstre mod højre. Ikke andet. Og så går I ind.

På den måde er der en chance for, at Hannah bliver opmærksom på, hvordan bogstaver ser ud, og når hun så bliver vant til det, kan hun i andre situationer spørge: 'Hvad står der?' Når det sker, har hun taget et kæmpeskridt, for når Hannah kan spørge, er det, fordi hun er blevet inviteret ind i skriftens verden på en måde, der kan udvikle sig".

"Brug skriftsproget om emner, der optager barnet", opsummerer Kjeld Kjertmann.

"Skriften skal *ikke* trænes for at læses. Den skal *bruges*, så den *læres*. Dét er en afgørende forskel".

Indkultureringens ti bud

- Barnet oplever hver dag skriftsproget blive brugt af de voksne og erfarer, hvad det kan bruges til.
- Barnet oplever, at de voksne selv kan lide at læse og skrive.
- De voksne inddrager børnene i læse- og skriveaktiviteter.
- Skriftsproget bliver brugt om emner og forhold, der interesserer barnet.
- Brugen af skriftsproget over for barnet er tilpasset barnets alder og forståelse af omverdenen i form og indhold, både når det skrives og læses.
- Barnet har let adgang til papir og skriveredskaber og et varieret udbud af læsestof.
- De voksne støtter aktivt barnets læselæring uden at overhøre og stille kontrolspørgsmål.
- Barnet stimuleres af det omgivende miljø til at lære at læse ved at imitere, danne egne regler (især om ords bøjningsformer) og kreativ brug af ord.
- Oplæsning for og sammen med barnet sker (næsten) dagligt.
- Barnet er aktivt med i oplæsningen ved at kommentere og kigge med i bogen og ved sammen med den voksne at finde ord i teksten.

Kilde: Kjeld Kjertmann (2002): *Læsetilegnelse - ikke kun en sag for skolen*, side 189. Alinea.

Tv-serien *Læsemagasinet* vises på dk4 og ligger permanent på videnomlaesning.dk og på folkeskolen.dk

